

Trekvlinders in 1953

door

B. J. LEMPKE

(Veertiende jaarverslag)

De winter van 1952—1953 was vrij zacht met een vorstperiode van eind December tot half Januari en een zwakke vorst in de tweede week van Februari. 1 Februari was de beruchte stormramp, maar al in de laatste dagen van Februari en begin Maart hadden we prachtig weer. Overigens was Maart fris met alleen in de derde decade een paar prachtige dagen. April was zeer middelmatig, enkele mooie dagen, maar veel scherpe wind. Mei begon goed, maar al gauw werd het vrij guur. Doch 20 Mei brak een periode van mooi zonnig weer aan, en met Pinkster (24 en 25.V) was het zelfs warm. Reeds de daarop volgende dag echter luidde een onweersbui een veel koelere periode in en bijna de hele eerste Juni-decade bleef het vrij guur. De rest van Juni was vrij goed: mooi weer, dat nogal eens door buien onderbroken werd. Juli was over het geheel zeer middelmatig, veel buigig weer. Augustus was erg regenrijk. De herfst echter was droog en werd gekenmerkt door een langdurige periode van zeer zacht weer. Pas in de derde decade van November waren er enkele dagen met nachtvorsten van betekenis. Ook in de eerste helft van December was de temperatuur nog meermalen belangrijk boven normaal.

Hoewel de zomer ongetwijfeld slechts middelmatig genoemd kan worden, was het toch een opvallend verschijnsel, dat vrij veel vlindersoorten een, zij het dan ook vaak slechts zeer kleine, partiële extra generatie voortbrachten, lang vóór de zeer zachte herfst inzette, zodat die daar in elk geval niet de oorzaak van geweest kan zijn. Er waren er zelfs bij, bij welke deze extra vlucht nog nooit te voren in ons land was waargenomen, zoals bijv. *Hoplitis milhauseri* F. Daarentegen heeft de herfst weinig opvallends opgeleverd, afgezien van een flinke derde generatie van *Pararge megera* L. Van de witjes had alleen *Pieris rapae* L. een goede derde generatie. Doch van *P. napi* L. en *P. brassicae* L. waren maar enkele herfstdieren te zien. Wel merkwaardig waren weer de vele doorgroeïende rupsen van *Abraxas grossulariata* L., die in de omgeving van Hoorn werden waargenomen. Overigens zij voor deze opvallende herfst verwezen naar de publicatie van J. J. POST en J. WILCKE, „Phaenologische data in herfst en winter van 1953/1954”, uitgegeven in Maart 1954 door het K. N. M. I., Afd. Klimatologie en Landbouwmeteorologie, te De Bilt.

Zoals uit het volgende overzicht zal blijken, is het jaar 1953 voor enkele soorten zeer gunstig geweest, voor een paar andere heel slecht en voor de meeste erg middelmatig. Door 119 medewerkers werden bruikbare gegevens ingezonden.

1. *Pieris rapae* L. De enige witjestrek, die waargenomen werd, betrof de kleine soort. Op 12 Augustus vlogen 's middags enkele tientallen exemplaren te Groet op een paar meter hoogte rechtstreeks de zee in (H. GAASENBEEK).

2. *Pontia daplidice* L. Er is in 1953 weer een vrij sterke trek van dit prachtige witje geweest. De vroegste datum was 22 Juli, toen ik zelf een mooi gaaf ♂ in het moerasgebied van Botshol bij Abcoude ving. Op 24 Juli werd een exemplaar bij Amsterdam gezien (H. VAN ROSSUM). Van 29 Juli tot 13 September werden

talrijke vlinders in de omgeving van Rotterdam gezien en gevangen. Op 15 Augustus ving ELFFERICH een ♀, dat eieren legde. Over de kweek heeft hij reeds bericht in *Ent. Ber.* 15: 1—3. Geen van de poppen kwam meer in 1953 uit. Ook in de natuur heeft de soort zich bij Rotterdam voortgeplant, zoals blijkt uit de vondst van 22 rupsen tussen 31 Augustus en 19 September en van de vangst van verse exemplaren in September.

VAN WISSELINGH zag op 3 en 8 Augustus vrij talrijke *daplidice*'s vliegen te Grote Keten in het Noorden van Noord-Holland. Hier bestaat natuurlijk een kleine kans, dat we toch nog met afstammelingen van de inheemse kolonie uit 1947 te maken hebben, maar het lijkt me veel waarschijnlijker, dat ook deze exemplaren immigranten geweest zijn.

V i n d p l a a t s e n. Z.H.: Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen. Utr.: Botshol. N.H.: Amsterdam, Grote Keten. Het is wel opvallend, dat *daplidice* dus uitsluitend in het Westen van het land is gezien.

A a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 132. Na 1947 is 1953 dus het beste jaar voor de soort, dat we kennen.

3. *Leptidea sinapis* L. Uitsluitend vermeld van Zuid-Limburg, waar slechts enkele exemplaren van beide generaties werden gezien (SOGELER).

4. *Colias hyale* L. Op 24 Mei werd de eerste generatie op enkele plaatsen gezien: Kerkrade en Wittem in het Zuiden en Deventer en Epe in het centrum. Op 22 Juni volgt dan weer een melding van Ossendrecht (VAN OORSCHOT), terwijl op 28 Juni een vers exemplaar te Swalmen werd gevangen (PIJPERS). In Juli werd de vlinder op zes verschillende data, tussen 1.VII en 30.VII liggend, gemeld, meest uit het Zuiden van het land, maar toch ook van Amsterdam, Spakenburg en Bennekom. Augustus leverde vrij veel data op, maar alleen van Heerlen werd *hyale* als soms vrij gewoon gemeld. Reeds na 17.VIII kwam geen enkele dag meer hoger dan een totaal van zes meldingen (op 28.IX), in de regel was het dagtotaal slechts 1 tot 3 exemplaren. De meeste daarvan werden weer gemeld uit Zuid-Limburg. Waarnemingen daarbuiten waren: Wolfaartsdijk, 25.VIII, Cromvoirt, 7.IX, Rotterdam, 8.IX, Roermond en Zierikzee, 3.X, Deventer, 10.X, Swalmen, 24.X en Belfeld, 25.X. Dit was dan tegelijkertijd de slotdatum voor 1953.

Ongetwijfeld heeft dit jaar ook weer een derde generatie gevlogen, maar zij was zeer zwak.

V i n d p l a a t s e n. Lbg.: Vaals, Holset, Vijlen, Epen, Wittem, Wijlre, Welterberg, Voerendaal, Kerkrade, Schaesberg, Heerlen, Nuth, Stein, Roermond, Melick, Maasniel, Swalmen, Beesel, Belfeld, Baarlo. N.B.: Meyel, Ossendrecht. Zl.: Wolfaartsdijk, Zierikzee. Z.H.: Biesbosch, Rotterdam, Vlaardingen. N.H.: Amsterdam. Utr.: Spakenburg. Gdl.: Bennekom, Epe, Hoog-Elten, Eefde. Ov.: Deventer.

A a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 274. Bijna het dubbele van 1952 en vijf maal zoveel als in 1951, maar natuurlijk toch een zeer middelmatig *hyale*-jaar.

M e r k e n. In September en October merkte Pater MUNSTERS zeven exemplaren te Stein, die geen van alle terug gezien werden.

5. *Colias croceus* Fourcroy. Op 8 Juli zag VAN OORSCHOT het eerste exem-

plaar op Texel en vanaf die datum loopt een reeks gegevens, die met betrekkelijk weinig hiaten doorgaat tot 1 November, toen Pater MUNSTERS de twee laatste exemplaren van het seizoen te Stein noteerde. Toch is het natuurlijk geen uitbundig *croceus*-jaar geworden. Daarvoor was de zomer niet warm genoeg. Slechts één datum leverde dan ook meer dan 20 meldingen op. Dat was op 9 Augustus, toen de Oranje Lucernevlinder van Vijlen tot Koog aan de Zaan en Garderen gezien werd en het maximum van 29 werd bereikt. Acht data tussen 8 Augustus en 25 October brachten tussen de 10 en 20 meldingen en alle andere waren lager dan 10. De vlinder werd overigens tot op de Wadden-eilanden gezien. Ongetwijfeld heeft zich hier een zij het dan ook niet al te sterke herfstgeneratie ontwikkeld, zoals duidelijk blijkt uit de vangst van vijf verse exemplaren te Deventer op 28 September.

V i n d p l a a t s e n. Lbg.: Vaals, Vijlen, Nijswiller, Maastricht, Valkenburg, Nieuwenhagen, Heerlen, Brunssum, Stein, Roermond, Swalmen, Beesel, Belfeld, Steyl, Weert, Roggel, Gennep. N.B.: Helmond, Eindhoven, Nuenen, Cromvoirt, Helvoirt, Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Moerdijk. Zl.: Wolfaartsdijk, Wilhelmadorp, Westenschouwen. Z.H.: Melissant, Biesbosch, Rotterdam, Schiedam (ook een *helice*, KAZENBROOT), Leiden. N.H.: Weesp, Amsterdam, Aerdenhout, Santpoort, Koog aan de Zaan, Grote Keten, Callantsoog, Texel, Wieringermeer, Huizen. Utr.: Hollandse Rading, Soest, Spakenburg, Wijk bij Duurstede, Rhenen. Gdl.: Barneveld, Nijkerk, Garderen, Speulde, Overasselt (een exemplaar van f. *helice* Hb., VAN DER VLIET), Nijmegen, Hatert, Westervoort. Ov.: Deventer. Noordoostpolder: Emmeloord. Fr.: Terschelling, Vlieland.

De vlinder blijkt dus in een groot deel van het land waargenomen te zijn, met uitzondering van de noordelijke provincies (afgezien van de drie westelijke Wadden-eilanden).

A a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 330, wat voor ons land een vrij goed *croceus*-jaar betekent (104 in 1951, 131 in 1952).

M e r k e n. Pater MUNSTERS merkte te Stein 47 exemplaren in September en October. Een exemplaar van 19.IX werd nog terug gezien op 12.X, een van 2.X op 30.X, een van 12.X op 31.X, een van 3.X op 24.X, een van 25.IX op 18.X, enz., dus nog 3 à 4 weken na het merken! In totaal werd 19 keer een gemerkte vlinder terug gezien, wel een bewijs, dat deze herfstgeneratie erg weinig zwerfneigingen bezat.

6. *Vanessa atalanta* L. Afgevlogen vlinders werden 21 en 23 Maart te Amerongen gezien (BENTINCK) en 24 Maart te Apeldoorn (LEFFEF). Dit zijn wel vrij zeker hier te lande overwinterende exemplaren geweest. Slechts twee meldingen kwamen binnen uit April: 22.IV een *Atalanta* op Texel (Mevr. v. HERWARTH) en 26.IV een te Nieuwenhoorn (DAVIDSE). Dit waren wel de eerste immigranten, waarvan pas half Mei een meer regelmatige stroom begon te lopen. Een paar dagen in Mei waren werkelijk vrij goed, 25.V zelfs met een dagtotaal van 20 exemplaren. Maar overigens blijft het tot eind Juni een zeer matige vertoning met dagtotalen, die maar zelden boven de 10 uitkomen. Werkelijk de moeite waard wordt het pas na half Juli: 19.VII totaal 133 *Atalanta*'s, 23.VII 121, 25.VII 169, maar dan zakt het toch gauw weer af: 74 op 1.VIII, 57 op 7.VIII. Na half Augustus wordt het zelfs zo, dat er nog nauwelijks Nummervlinders gezien wor-

den. Drie of vier exemplaren per dag voor het gehele land zijn dan telkens terugkerende getallen ! Doch begin September wordt het alweer wat beter. De volgende generatie begint blijkbaar te verschijnen. Eind September en vooral in October is de gunstige invloed van de mooie herfst zeer goed te merken. De top valt op 11.X met 172 exemplaren. Nog op 25.X werden 70 dieren geteld, op 2 November nog 21, op 10.XI nog 11. Zelfs in December werden nog een paar *Atalanta's* gezien ! 2.XII vond WESTERNENG er een in rust in een schuurtje te Abcoude, terwijl POST en WILCKE in hun reeds geciteerde verslag een exemplaar van 18.XII noemen, wel een van de laatste data, die ooit in ons land is genoteerd.

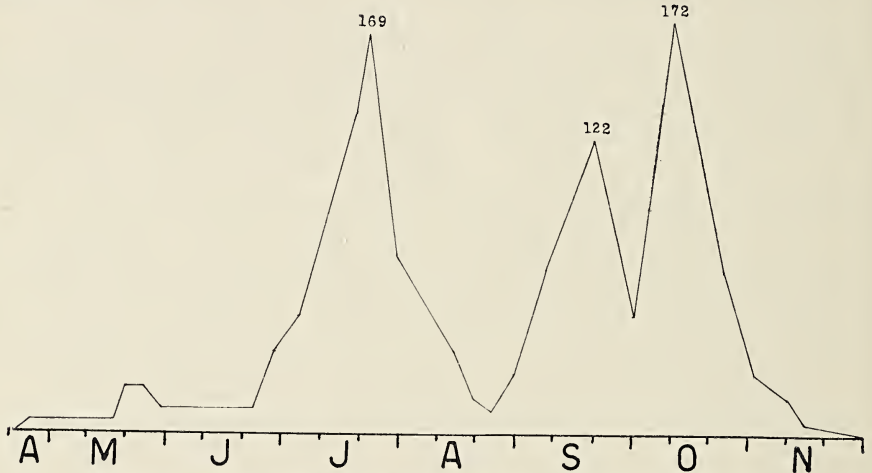

Fig. 1. Diagram van de vluchten van *Vanessa atalanta* L. in 1953.

Vrij veel medewerkers maakten de opmerking, dat de *Atalanta* in hun omgeving zeer schaars was geweest. Toch valt de totaal melding mee, wat vooral te danken is aan de mooie herfst. Ik zelf zag van de eerste Nederlandse generatie vrijwel geen enkel exemplaar. In de Churchill-laan te Amsterdam stonden prachtige bedden Mignon-dahlia's, die ik geregeld inspecteerde. Maar de hele maand Augustus was er geen enkele vlinder op te zien. Pas in de tweede helft van September begonnen de Nummervlinders te verschijnen en vooral tegen het eind van de maand en in de eerste helft van October vlogen ze werkelijk goed. Toen telde ik op mooie dagen wel tot 25 exemplaren. Het best bezocht waren de bedden met een violet-rose variëteit, dan volgden die met zuiver witte bloemen, terwijl op de bedden met zuiver rode bloemen (en niet verdonkerde groene bladeren) nooit een *Atalanta* te zien was.

Zoals in elk seizoen bleven de *Atalanta's* zich voortplanten zolang ze hier aanwezig waren. Nog op 25 October vond TOLMAN te Eemnes enkele rupsen, waarvan twee vlinders tot 25 November in de koude serre in leven bleven.

Totaal aantal waarnemingen: 3952, ruim de helft van het aantal van 1952, maar het dubbele van 1951. Voor ons land een middelmatig *Atalanta*-jaar.

Trek. Op 21 Mei vloog een exemplaar in noordelijke richting over een 250

meter brede kreek in de Noordbrabantse Biesbosch, mogelijk trekkend (P. HEYLIGERS).

M e r k e n. Pater MUNSTERS merkte drie vlinders te Stein, de Eerw. Heer F. DE MAST in de herfst 45 te Haaren N.B., VESTJENS 4 te 's-Graveland, STAMMESHAUS 2 te Amsterdam. Alleen van de te Haaren gemerkte dieren werd er een van 9 October twee dagen later terug gezien.

7. *Vanessa cardui* L. Voor deze soort is 1953 zonder enige twijfel een slecht seizoen geweest. Vele waarnemers zagen geen enkel exemplaar er van, maar enkele zagen er meer dan één of twee.

De eerste twee exemplaren werden door LEFFEF al op 24 Maart in het Orderbos bij Apeldoorn gezien, een exceptioneel vroege datum voor deze soort. De tweede datum was 21 April, toen GAASENBEEK een Distelvlinder te Rotterdam noteerde. In Mei en Juni werd de vlinder wel geregeld nu hier, dan daar opgemerkt, maar over het algemeen bleef hij toch tot begin Augustus overal uiterst schaars. Slechts op enkele plaatsen kwamen kleine concentraties voor, waardoor de dagtotalen plotseling omhoog schoten. Op 24.VII en 25.VII merkte BLOKHUIS een twintigtal exemplaren bij Spakenburg op, terwijl TOLMAN op de 25ste er 18 aan de IJselmeerkust bij Eemnes zag. Deze beide meldingen hebben blijkbaar betrekking op vlinders, die tot dezelfde zwerm behoorden. Op 4 en 5 Augustus zag VLEUGEL vrij veel exemplaren op bloeiende zeedistel te Kamperland op Noord-Beveland. Overigens echter zijn dagtotalen van meer dan vijf waarnemingen grote uitzonderingen. In September en October blijven de waarnemingen doordruppelen, maar op de meeste dagen komen niet meer dan één of twee meldingen uit het gehele land per dag binnen.

Toch ontwikkelde zich hier weer een uiterst zwakke herfstgeneratie, zoals blijkt uit de vangst van verse exemplaren tegen eind September. Dank zij de gunstige herfst wisten enkele dieren het tot eind October te rekken. Op 25.X werd er nog een te Waverveen gezien (VLAANDEREN), terwijl Broeder ANTONIUS op 29 October het laatste exemplaar van het seizoen te Steyl noteerde.

T o t a a l a a n t a l w a a r n e m i n g e n : 400. Van de jaren met getelde gegevens is alleen 1948 slechter (333). Het aantal steekt wel zeer schril af tegen dat van 3873 in 1952 !

M e r k e n. STAMMESHAUS merkte op 6 Augustus twee exemplaren te Amsterdam, die niet meer terug gezien werden.

8. *Issoria lathonia* L. De eerste werd op 4 April te Tilburg gezien. En dan volgt, zoals bijna elk jaar, een met veel korte hiaten doorlopende serie van waarnemingen, die weer geen enkele duidelijke afscheiding in generaties laat zien, ook niet, wanneer men naar de totalen per dag kijkt. Die zijn trouwens heel laag, meest slechts 1, heel zelden meer dan 5. Pas op 21 Juli begint het iets beter te worden (dagtotaal 8). Op 25.VII stijgt het tot 11 en op 9 Augustus schiet het plotseling omhoog tot 37. Dit is dan meteen de top voor 1953 ! Tot half Augustus schommelt het totaal dan om de 25 per dag, maar dan neemt het al weer duidelijk af. Na 13 September komt het alleen op 26.IX nog boven de 10 (telling: 14) en dan wordt de vlinder nog slechts sporadisch gezien, hoofdzakelijk in het Zuiden van het land, tot op 30 October Pater MUNSTERS het laatste exemplaar te Stein noteert.

Nog eens vestig ik de aandacht op het feit, dat de levensgeschiedenis van deze toch zo bekende vlinder in ons land veel raadselachtigs heeft. In welk stadium de begin April vliegende vlinders overwinterd hebben, of de rupsen ook in meer stadia kunnen overwinteren (waardoor het bijna zonder onderbreking voorkomen van de imago te verklaren zou zijn), hoeveel generaties precies per jaar voorkomen, het zijn alle vragen, waarop nog altijd geen afdoend antwoord te geven is. Ook de gegevens uit de duinen helpen ons nog niet veel verder. De eerste generatie is daar altijd veel talrijker dan die in het binnenland, wat nog meer opvalt, als men de weinige waarnemers in het duingebied in aanmerking neemt. Maar in de zomer begint het binnenland het altijd te winnen van de duinen. Na 27 September (twee verse exemplaren in de Kennemerduinen) heb ik voor 1953 geen duingegevens meer. Is de late generatie in de duinen inderdaad veel schaarser dan in het binnenland? Ook deze vraag moeten we zien op te lossen en ik beveel deze aardige Parelmoervlinder dan ook bij voortdoring in de belangstelling van de Nederlandse waarnemers aan.

Totaal aantal waarnemingen: 522. Bijna het dubbele van 1952 en 1951, vrijwel hetzelfde aantal als in 1950. Een vrij middelmatig jaar.

Merken. In de tweede helft van September merkte Pater MUNSTERS zeven exemplaren te Stein. Alleen een *lathonia* van 26.IX werd terug gezien, eerst op 10.X en daarna nog eens op 18.X, toen de vlinder erg stuk was.

9. *Lysandra coridon* Poda. Op 13 Juli werd het eerste exemplaar te Tilburg gezien (MELIS). Alle andere exemplaren stammen uit Zuid-Limburg. Ze werden tussen 25 Juli en 16 Augustus waargenomen te Epen (BERGMAN), Vaals (BALTUS), Vijlen (LANGOHR), Welterberg (FLINT), Kunrade (RONKEN), Heerlen (RONKEN) en Schinveld (SOGELER). Voor zover het geslacht vermeld werd, waren alle exemplaren ♂♂.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 9, slechts één minder dan in 1952, een voor deze soort in het geheel geen slecht getal.

10. *Acherontia atropos* L. Reeds 5 Juni werd een Doodshoofdvlinder in een bijenkorf te Bussum gevonden (DIJKSTRA), voor ons land een vroege datum. In Juli werd er één te Aalsmeer aangetroffen (Mej. MAC GILLAVRY). Twee meldingen kwamen binnen uit Augustus en een half dozijn uit September. Rupsen en poppen werden ook nauwelijks gezien.

Vindplaatsen (alle stadia): Lbg.: Vaals, Roermond, Maasniel. Zl.: Kortgene. N.H.: Aalsmeer, Bussum, Amsterdam. Gdl.: Bommelerwaard, Putten. Dr.: Ruinerwold. Fr.: Slijkenburg, Hemelum.

Aantal waargenomen exemplaren: 10 vlinders, 1 rups, 3 poppen. Een even armoedig resultaat dus als in 1952.

(Slot volgt).

Aangeboden voor elk aannemelijk bod: EVERTS, Naamlijst Coleoptera Nederl. en aangrenzend gebied (1925); blanco etiketten op ivoorcarton, 8 × 14 mm, 31 vel à 50 stuks; idem, 5 × 23 mm, 34 vel à 100 stuks; bedrukte etiketten Nederl. Macrolep., afl. 1, Dagvlinders en afl. 2, Sphingidae tot en met Drepanidae (uitgave RAHMS), slechts enkele namen ontbreken.

W. NIJVELDT, Diedenweg 89, Wageningen.